

Sobre la meva versió de *Les Metamorfosis*

JORDI PARRAMON

54

No fa gaires dècades, el mètode escolar d'aprenentatge d'idiomes incloïa la tasca de traduir textos literaris no gaire complicats quan els alumnes ja tenien unes nocions avançades de gramàtica i vocabulari. Ara es tendeix més a treballar la llengua oral, a fer parlar i escoltar, a implicar els alumnes en la creació del discurs, però, malgrat tot, l'antic mètode encara s'utilitza quan es tracta d'ensenyar llengües que difícilment es poden aplicar a una conversa perquè no les parla ningú, és a dir les llengües clàssiques.

Evidentment, a mi em va tocar ser víctima d'aquest mètode al batxillerat i a la universitat. Em penso que les classes de llatí de secundària no consistien en gaire més: quan ja havíem après prou bé les declinacions i ens havíem introduït en els secrets de la sintaxi amb les seves subordinades de relatiu, els quadres del *cum* i de l'*ut* i la *consecutio temporum*, era el moment d'enfrontar-nos amb els historiadors. Així, cada dia ens donaven un parell de paràgrafs de Cèsar, Livi o Tàcit perquè els arromancéssim en la mesura de les nostres capacitats. Els textos no eren de gran complexitat: els verbs eren tots en tercera persona i hi predominava el pretèrit perfect; el vocabulari tampoc no era molt variat, ja que quasi sempre feia referència a les maniobres tàctiques de les legions. Però, tot i així, els resultats no eren gaire intel·ligibles: sempre acabàvem amb un reguitzell de frases que ningú no diria espontàniament. Era allò

que alguns han anomenat "llengua traductana".

Quan vaig començar a la facultat, cap al 1974, vaig trobar que el mètode era el mateix, però el material sobre el qual treballàvem va canviar substancialment. Els textos ja no eren tan simples. En comptes de la prosa plana dels historiadors, teníem al davant els rigorosos hexàmetres dels poetes. No sé per quin criteri, les obres havien de ser de caire narratiu i de l'època d'August (considerada l'edat d'or de les lletres romanes), cosa que reduïa la nòmina d'autors disponibles a Virgili i Ovidi. És a dir, que si no ens tocava un passatge de l'*Eneida*, per defecte, havia de ser de *Les metamorfosis*. Així va ser com vaig tenir el meu primer contacte amb aquest poema.

Ja sabia, gràcies als meus manuals de batxillerat, que *Les metamorfosis* són un recull de narracions mitològiques que expliquen la transformació d'un ésser en un altre. Aquest és el denominador comú de totes les històries (o quasi totes, perquè també hi ha alguna excepció). No sabia, però, que es tractava d'un poema unitari; m'havia fet a la idea que era un seguit de faules sense cap lligam entre elles. Només quan vaig tenir al davant un dels llibres em vaig adonar de la veritable estructura narrativa de l'obra: tot i el caràcter episòdic que implica un recull de mites amb plantejament i final autònom, no hi ha cap solució de continuïtat entre una història i una altra, sinó que totes es troben implicades i imbricades en un ordit que es desenvolupa per ordre cronològic

(relativament cronològic, ja que els mites no es poden datar amb certesa) de l'origen del món fins a l'època de l'autor. La invocació preliminar ja diu que es tracta d'un *perpetuum carmen*, un poema continu, un resum de la història mítica de la humanitat de la qual es pot desprendre com a moralitat que tot es troba en un procés de constant mutació.

Tot el que anava aprenent de *Les metamorfosis* a mesura que traduïa un passatge i un altre per indicació del professor em seduïa irremissiblement. Potser si no hagués estat un poema m'hauria limitat a fer les versions literals (fins i tot massa literals, de vegades) que m'encarregaven a classe i hauria prescindit de la resta. De fet, mai no he tingut espontàniament la idea de fer una versió completa de *La guerra de les Gàl·lies* o les cartes de Ciceró, només perquè em posaven alguns passatges d'aquestes obres com a exercici escolar. Però l'obra d'Ovidi era un poema i jo havia començat a escriure versos pocs anys abans: això me'l feia atractiu.

Així, doncs, vaig concebre la idea d'arromançar en vers tot el poema ovidià. Era una idea a llarg termini, és clar, ja que l'original té gairebé dotze mil hexàmetres i jo en aquell temps havia d'atendre unes quantes assignatures per passar el curs, però ja m'havia fet aquest propòsit: tard o d'hora, acabaria materialitzant una traducció versificada de *Les metamorfosis*. Fins i tot, com a entrenament i entreteniment, em vaig atrevir a fer les primeres provatures a partir dels mateixos blocs que traduïem literalment a classe. A més, gràcies a l'estructura narrativa del poema, que ja hem comentat més amunt, la suma de diversos blocs conformava una faula completa amb la seva transformació final que es podia llegir com una narració autònoma: si no culminava tota l'obra tal com l'autor l'havia concebuda, sempre en quedaria un recull més o menys extens de rondalles.

Aquell intent, tanmateix, va començar amb una decisió errònia: emprar el decasíl·lab per traduir els hexàmetres. És clar que sabia com es construeix un hexàmetre, tant en la mètrica quantitativa com en l'accentual, però els únics versos que havia practicat fins aleshores en les meves obres originals eren els tradicionals de la versificació romànica, definits pel

nombre de síl·labes. Quan ja havia compost uns quants centenars de decasíl·labs vaig veure que necessitava molts més versos que l'original per encabir les mateixes frases: de dos me'n sortien tres, com a mínim. També, per mitjà d'uns articles de Valentí i Fiol sobre la qüestió de l'adaptació de l'hexàmetre al català, vaig tenir notícia de les dues versions de l'*Odissea* fetes per Carles Riba i d'altres traduccions de poemes en hexàmetres que havien aparegut al llarg del segle XX. En aquests articles se citaven unes paraules de Riba que prevenien dels perills d'«una fàcil retòrica», atès que havia estat emprant els decasíl·labs com els lletraferits de casa nostra havien imitat els clàssics amb més incontinença. Sobre aquest mateix tema, vaig llegir un article de Jaume Medina a «Els Marges» en què es comparaven alguns versos de l'*Eneida* traduïts per Llorenç Riber en decasíl·labs amb la corresponent versió de Miquel Dolç en hexàmetres; aquesta darrera se cenyia més a l'original. Advertit, doncs, per tan autoritzada opinió, vaig decidir que el meu vers fos el mateix d'Ovidi, canviant les quantitats pels accents. Si no l'havia practicat gaire fins aleshores, aquella feina em donava l'oportunitat de practicar-lo.

Vaig abocar, per tant, en aquell nou motlle tots els passatges que havia traduït fins aleshores procurant que cada vers del meu text correspongués exactament a un altre de l'original i vaig continuar la feina seguint aquesta pauta amb algun altre passatge, però l'obra va quedar abandonada poc després d'acabar el primer cicle dels meus estudis. Ja no hi havia més cursos de llatí en la meva especialitat, i jo tenia altres ocupacions més urgents per atendre. L'últim any de carrera, el 1979, vaig redescobrir les poesies de Catul (que ja coneixia gràcies als manuals) i en vaig fer una versió en català: no és un corpus gaire extens, i per això el vaig poder completar en pocs mesos. Aquella versió, sortosament, va romandre inèdita, però em va animar a fer-ne una altra quan, amb el temps, em vaig poder adonar dels defectes i les mancances que contenia.

Durant els anys vuitanta vaig rebre alguns encàrrecs en matèria de traducció, entre els quals vull destacar

la posada en vers de *La tragèdia de l'home*, d'Imre Madách (dramaturg romàntic hongarès), a partir d'una versió en prosa feta per Balázs Déri, i una antologia de poesia francesa del segle XX. No cal dir que tot el que vaig aprendre sobre llenguatge i tècniques de traducció amb aquests treballs em va resultar molt profitós per a les obres que tenia en projecte. Però l'hora d'emprendre la traducció definitiva (si és que n'hi pot haver alguna) de *Les metamorfosis* semblava que no arribava mai.

Però va arribar abans que s'acabés la dècada, i per posar-m'hi de veres vaig fer un pla de treball. Ja que l'obra es divideix en quinze llibres, dedicaria un període de feina a cada llibre. Cada dia passaria al català com a mínim trenta versos de l'original, que els dies de festa podia arribar fins a cinquanta. Un cop començat un llibre, procuraria mantenir aquest ritme fins al final sense perdre cap dia (com podia passar si sorgia algun imprevist). Acabat el llibre, deixaria d'escriure durant uns dies, en els quals aprofitaria per preparar el llibre següent. En un full, vaig traçar una gràfica de quinze franges paral·leles d'una longitud proporcional a la dels llibres, on anava marcant la feina feta; així veia la que em quedava per fer. Seguint aquest pla d'una manera ara més flexible i ara més rigorosa, l'esborrany va quedar enllestit entre el 1987 i el 1989. Aquest any mateix vaig repassar i mecanografiar tot el text eliminant alguns errors i millorant algunes expressions fins que en va resultar un treball presentable. Ja podia, doncs, acudir a les editorials.

Vaig tenir sort en l'elecció de la primera editorial a la qual portaria el poema, la petita però prestigiosa firma independent Edicions dels Quaderns Crema, de manera que ja no em va fer falta presentar-lo a cap altra. El seu fundador i director, Jaume Vallcorba Plana, es va mostrar entusiasmat amb l'obra i als pocs dies d'haver-la rebut ja m'estava fent una proposta de publicació. També s'ha de dir que en aquell moment els lectors catalans no disposaven de cap versió de *Les metamorfosis* en la seva llengua, llevat de la que Adela M. Trepal i Anna M. Saavedra havien fet per a la Fundació Bernat Metge i s'havia

anat reeditant durant més de mig segle. Encara se'n coneix una altra, la que l'humanista Francesc Alegre va fer imprimir a finals del segle XV, un incunable que mai no s'ha tornat a publicar i que mereixeria els honors de reparèixer en "Els Nostres Clàssics" o qualsevol altra col·lecció de textos antics, si algun especialista vol emprendre aquesta feina. En tot cas, no hi havia cap traducció versificada del poema ovidià, com les que ja s'havien fet d'Homer, Virgili, Horaci i els tràgics grecs gràcies a la iniciativa de Carles Riba i alguns altres volenterosos filòlegs, eclesiàstics o laics, al llarg del segle XX. Aquest degué ser l'argument decisiu per publicar el meu text.

L'editorial, seguint els bons costums del sector, va donar el meu original a un corrector d'estil abans de començar els treballs d'impressió. És una mesura recomanable, qualsevol que sigui la competència lingüística de l'autor, perquè s'aconsegueix que el llibre tingui les mínimes faltes gramaticals possibles, i fins i tot se'n poden eliminar determinats errors factuais. Sortosament, a mi sempre m'han tocat uns correctors d'estil molt competents, bons coneixedors de la normativa i amb una àmplia cultura, encara que això no els allibera de les seves dèries particulars. El que em va revisar *Les metamorfosis*, Andreu Rossinyol, és dels millors en aquest camp, i estava a l'altura de l'obra literària que havien presentat a la seva consideració.

Tanmateix, com que l'autor sempre té l'última paraula, després que havia fet la seva feina va sotmetre a la meua consideració les esmenes proposades perquè les acceptés o les rebutgés, o bé busqués una solució alternativa a les faltes més compromeses. En un text versificat les esmenes han de respectar el vers; això fa que la feina de corregir els errors sigui més delicada; de vegades, quan es vol canviar una paraula, si l'alternativa no és una equivalència mètrica exacta de l'errònia, cal canviar altres paraules del mateix vers, o fins i tot d'un altre vers si és una paraula en rima (cosa que, per sort, no s'esdevé amb els clàssics grecollatins). Així, al cap d'uns dies d'haver-lo negociat amb el corrector, vaig tornar a l'editorial el text definitiu a punt per ser ofert al públic.

Jo confiava que el llibre sortiria aviat, però per no sé quins problemes de programació de l'editorial es va haver d'ajornar més d'una vegada. En tot cas, no hi ha pressa quan es tracta d'un autor clàssic, que mai no deixa de ser vigent i es pot permetre la cortesia de cedir el pas a altres textos de més actualitat que no tenen la pervivència assegurada en el gust dels lectors.

Així, vàrem haver d'esperar que s'acabés el 1995 perquè el llibre sortís de la impremta. Va aparèixer, evidentment, amb data de 1996, que és quan es va distribuir a les llibreries, per no fer la impressió als primers compradors que era "de l'any passat". En tot cas, enmig del taulell de novetats, el llibre no va passar inadvertit, i ben aviat va rebre el Premi de la Crítica de *Serra d'Or* a la millor obra traduïda de l'any anterior, primer de la sèrie de guardons i mencions amb què es va veure beneficiat al llarg d'aquell any. Tot va contribuir perquè fos un èxit de crítica i públic i s'hagués de reimprimir un parell de vegades. L'editor, doncs, no s'havia equivocat quan va optar per publicar-lo, i és clar que me n'alegro.

Malgrat que me'n sento prou satisfet, no puc considerar, com Ovidi, que *Les metamorfosis* siguin la meva obra mestra. Sí que van significar, en aquell moment, la meva presentació en públic com a traductor de poesia clàssica, tasca que va continuar en el tombant de segle amb les meves versions dels *Amors* del mateix Ovidi, les poesies completes de Catul (completament revisades respecte a l'esborrany que tenia guardat) i el primer llibre de les elegies de Propèrci. Així mateix, vaig aprofitar les faules de *Les metamorfosis* per al *Diccionari de mitologia grega i romana*, que va aparèixer no gaire

després, el mateix any. No em van ser tan útils, és clar, per al tractat *Ritmes clàssics*, tot i que aquesta obra també és fruit del meu interès per la poesia grecoromana.

Han passat més de deu anys des de l'aparició d'aquella primera traducció en vers català del poema d'Ovidi, i vista des d'aquesta perspectiva, com a responsable últim, puc dir que és l'obra que m'ha donat més prestigi. Però amb això no vull dir que sigui perfecta. Amb el temps, he descobert que tenia errades; no sols les errades d'impressió, que considero gairebé inevitables (totes les meves obres en tenen alguna, i les que s'han infiltrat a *Les metamorfosis* no són de les més greus), sinó errors de concepte, de no haver entès bé una expressió, i també de criteri. Especialment, el criteri que vaig seguir, mig improvisat, per a la transcripció dels noms grecs divergeix de l'establert per J. Alberich i M. Ros que ha estat finalment acceptat de manera unànime per filòlegs i editors (diré en descàrrec que quan vaig enllestir la meva versió aquests llatinistes encara no havien publicat les seves normes); sé que, si mai revisés o refés la meva obra, aquest seria un dels punts que hauria de modificar.

En fi, quan jo era aquell adolescent interessat per la poesia que començava a trampejar la composició de versos no m'imaginava pas que la celebritat em vindria, sobretot, de posar en paraules meves les idees d'altres poetes. Ara, al cap de tants anys omplint papers, m'adono que quasi tot el que sé d'aquestes arts ho dec a les traduccions, a les que he llegit i, més que res, a les que he fet espontàniament, i que traduir és un mètode eficaç d'aprendre la pròpia llengua i compondre la pròpia literatura. Bé me n'he de gloriejar.